

תמורה טז בענין: לא בשמים היא

משה שווערד

1. פתח עינים מסכת תמורה דף טז עמוד א

ומאי דנקט יהושע לא בשמים היא ושמואל נקט אלה המצוות אפשר דרך דרש לתת טעם להני שינויי שיש בשמעתין דכל חד מהנשאלים משיב באופן אחר ואין תשובת כלן שוה דמר משיב לא בשמים ומר משיב אלה המצוות ואפשר דבימי יהושע לא עבר זמן שידעום כי אבלו של משה גרם וכששאלו ישראל מיהושע היו ימים מועטים שנשתכחו ואם היה יהושע מחזירם בנבואה לא היו נראים חדשים כי להיות דבתוך ימים מועטים היו יודעים להם עתה אתי' זכיר' ולכן לא אמר שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה דכמעט לא שמיה חידוש. אך שמואל דעבר זמן רב מפטירת משה רבינו ע"ה שנשתכחו אלו ההלכות באבל משה אם היה מחזירם היו חדשות מעתה. דרוב הדור שהכירו למשה רבינו ע"ה שידעו ההלכות בחיי משה רבינו ע"ה כבר מתו. ושמואל בדורו דזר אחרון לגבי דזר המדבר ודאי היו חדשים לכך אמר אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה דהני הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה. ומה שהחזיר עתניאל היינו דוקא הק"ו וג"ש שנשתכחו גם כן:

2. חידושי הגרי"ז מסכת תמורה דף טז עמוד א

בגמ' ג' אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה א"ל ליהושע שאל א"ל לא בשמים היא א"ל לשמואל שאל א"ל אלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, וביאור ב' התשובות, דמעיקרא שאלו ליהושע שיחזיר את ההלכה בנבואה וישאל בירורה ועל זה אמר לא בשמים היא, ואח"כ א"ל לשמואל שאל היינו שתהא בתורת הלכה חדשה שניתנה מחדש על זה אמר שאין הנביא רשאי לחדש, אמנם ברמב"ם בהל' יסודי התורה (פ"ט) הביא הך דלא בשמים היא אתרווייהו על בירור ההלכה (בהל"ד) וכן על לחדש דבר (בהל"א).

3. חידושי הגרי"ז מסכת תמורה דף טז עמוד א

שם, בגמ' גופא אמר ר"י אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה א"ל ליהושע שאל א"ל לא בשמים היא אמרו לו לשמואל שאל אמר להם אלה המצוות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה וכו', והנה נראה דהדין לא בשמים היא והדין דאין הנביא רשאי לחדש דבר שני דינים חלוקים הם, דבדבר שכבר ניתן על ידי התורה ואם נפל מחלוקת באיזה דין אין השמים יכולים להכריע וזהו שאמרו שישאל משמים על ההלכות שנשתכחו וכבר נתנו ממש מסני על זה באה התשובה לא בשמים היא, אבל על הלכה חדשה שאין הנביא רשאי לחדש דבר דהיינו לא להוסיף ולא לגרוע ולא לשנות איזה דבר מן התורה, וא"כ הכא שלא שאלו על הלכה חדשה כי אם מה שניתן כבר א"כ לא שייך הכא הא דאין הנביא רשאי לחדש וצ"ע, ועוד צ"ב במה שאמרו לו שאל הלא הנביא אינו יכול לשאול דזהו רק מדרגת משה רבנו עמדו ואשמעה מה יצוה ה' וכו' אבל שאר הנביאים אין להם כח לשאול כי אם מה שאומרים להם, וצ"ל דהיינו ע"י אורים ותומים, ועוד צ"ב דהלא אמרין דעתניאל בן קנו החזירן א"כ למה אמרו לשמואל שאל, ואפשר דהיינו על ההלכות שלא החזירם דמתניתין תנן פחות מג' אלפים הלכות, והנה בסוגיא דמנצפ"ך (מגילה דף ב' ע"ב) דאמרין והא אין הנביא רשאי לחדש וכו' ומשני דשכחום והדר חזרו ויסדום, והנה צ"ל דהא דחזרו ויסדו הוא לא בתורת נבואה כי אם בתורת בי"ד במידות שהתורה נדרשת בהם, אמנם עיין רש"י סוכה (דף מ"ד ע"א) בד"ה ויסדום) גבי ערבה שפ"י רש"י דחזרו ויסדום עפ"י הדיבור ע"ש, וא"כ צ"ע הלא שוב קשה דאין נביא רשאי לחדש [או לא בשמים היא].

בירושלמי שבת (פ"א הל"ד) (גבי י"ח דבר) דחמש חטאות מתות אם רצו בי"ד לבטלן רשאי והני מילי שלא ימותו אלא ירעו אבל להקריבן לא ע"ש, והקשו המפרשים שם הלא חמש חטאות המתות הלכה למשה מסיני הם ואיך יכולים בי"ד לבטלן ע"ש, ועוד צ"ע מ"ש שלא ימותו יכולים לבטל אבל להקריבן לא, וצ"ב, והנה בגמרא ביומא (דף פ' ע"א) אמר רבי אליעזר האוכל חלב בזמן הזה צריך שיכתוב לו שיעור שמא יבוא בי"ד אחר וירבה בשיעורין וכו' אר"י שיעורים של עונשין הללמ"מ תניא נמי הכא שיעורים של עונשין הלכה למשה מסיני אחרים אומרים בי"ד של יעבץ תיקנום והכתיב אלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא שכחום וחזרו ויסדום, [וצ"ב דהלא יעבץ לא היה נביא ע"כ עפ"י מידות שהתורה נדרשת בהם וא"כ אין כאן דין דאין הנביא רשאי לחדש דאין זה חידוש וצ"ע], והנה צ"ב כיון דשיעורין הללמ"מ א"כ איך יוכל בי"ד אחר לרבות בשיעורין או למעט, הלא בהלמ"מ לא נופל בהם ספק ומחלוקת, והיה נראה לומר דבהלל"מ נאמר רק עיקר השיעור של כזית אבל המחלוקת היא איזה כזית גדול או קטן, ולפי זה מימרא דר"י ל"ש לר"א דאמר צריך שיכתוב לו שיעור.

ונראה לפרש דהנה הר"מ בהלכות ממרים (פ"א הל"ג) כתב דהללמ"מ אין בזה מחלוקת ורק במה שדרשו בי"ד ממידות התורה אפשר לבי"ד אחר לבוא ולדרוש אחרת ולחלוק עליהם ע"ש, ולפי"ז נראה דהנה ביאור המחלוקת של הת"ק ואחרים בהברייתא הוא דהתנא קמא סובר דשיעורין הלכה למשה מסיני ואחרים סוברים דשכחום ויסדום א"כ אע"ג דהן היו הללמ"מ מ"מ לנו הם על ידי מידות שהתורה נדרשת בהן דהחזירן יעבץ בפלפולו, וא"כ אין בזה הכלל שלא שייך בזה מחלוקת ואפשר שפיר לבי"ד אחר דיבוא ויחלוק על זה, ולפי זה ר"א דאמר דצריך שיכתוב לו שיעור הוא כאחרים דשיעורים הם שהחזיר בי"ד של יעבץ ע"כ שייך בהם מחלוקת דאפשר

לבי"ד אחר לחלוק על זה, ור"י פליג על ר"א וס"ל דהלמ"מ כתנא קמא וא"כ א"צ לכתוב שיעור דא"א להיות בזה מחלוקת, ובאמת מבואר כן בירושלמי פאה (פ"א) ובחגיגה דעל דעתיה דר"א הוא צריך שיכתוב שיעורים ועל דעת דר"י אין צריך שיעור ע"ש כנ"ל, ולפי"ז יבואר דברי הירושלמי דשבת דחמש חטאות אפשר לבי"ד לבטלן ר"ל דאפשר לבוא לבי"ד שידרוש על פי מידות שהתורה נדרשת בהם ולבטלן, והיינו משום דהלכות אלו שכחו בימי אבלו של משה והחזירן עתניאל בן קנז בפלפולו ע"כ שייך בזה מחלוקת אבל כל זה הוא דוקא לענין מתות אבל הא דרועה זה מפורש בגמרא דילן דהלכה היתה דרועה ואנן לא ידעינן באיזה תרעה ובאיזה תמות, וא"כ הא דרועה זהו הלל"מ בלא שכחה ורק על המתות שכחו, ואם כן אפשר לבטל דין המתות שחידוש הוא על ידי בי"ד של יעבץ אבל דין הקרבה א"א לבטל שיקרבו משום דזה לנו ממש שרועה ועל זה לא שייך מחלוקת כלל, [א"ה, ע"ע בחידושי מרן רי"ז הלוי ליומא עמוד כ"ו כל הענין בארוכה, ועי' גם בחי' מרן רי"ז הלוי עה"ת רות עה"פ לא אוכל לגאול וכו'].

4. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת תמורה דף טז עמוד א

והנה מבואר בסוגיין דאף הלכות שנודעו כבר ונשכחו, א"א להחזירן ע"י נביא דלא בשמים היא.

אלא דיקשה מהא דמבואר בסוכה מ"ד. למ"ד ערבה יסוד נביאים, דמצות ערבה יסודה היא הלכה למשה מסיני אלא ששכחום וחזרו ויסדום, ופירש"י ויסדום ע"פ הדיבור.

וכן הקשה המהר"ץ חיות שם מסוגיין דמבואר דאף דברים שנשכחו א"א להחזירם ע"י נבואה, ונשאר בצ"ע.

וכמו"כ יקשה מגמ' מגילה ג'. דהקשו כיצד אפשר לומר דחידשו הנביאים אותיות מנצפ"ך, הרי אין נביא רשאי לחדש דבר, ויתרצו דשכחום וחזרו ויסדום. ומשמע להדיא דלהחזיר הלכות שנשכחו אפשר ע"י נביא.

אמנם בירושלמי סוכה (רפ"ד) אמרו בענין ערבה יסוד נביאים: "כך היתה הלכה בידם ושכחוה ועמדו השניים והסכימו על דעת הראשונים, ללמדך שכל דבר שנותנים נפשם בית דין עליו סופו להתקיים בידן כמה שנאמר למשה מסיני".

מבואר בירושלמי דע"י יגיעה בתורה זכו לכוון להלכה למשה מסיני, אלא דאכתי מיקרי יסוד נביאים משום שמשמים נתגלה להם שכיוונו לאמת. ולפי"ז אפ"ל דזו כוונת רש"י בסוכה מ"ד. - דעיקר ההשגה היתה ע"י יגיעתם בתורה, אלא שבסופו של דבר יסדום ע"י הדיבור שהסכים על ידם. וכמו"כ בענין מנצפ"ך אפ"ל דהעיקר השיגו ע"י יגיעה ואח"כ הסכימו משמים.

5. פני יהושע מסכת מגילה דף ג עמוד א

בגמרא אלא שכחום וחזרו ויסדום. הא דאמרינן בתמורה (דף ט"ז ע"א) באותן הלכות שנשכחו בימי אבלו של משה שאמרו לכמה נביאים וזקנים שאלו והשיבו להם אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש בהם דבר מעתה אלמא דאפילו בדבר השכות אפ"ה שייך אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש התם שאני דודאי לענין שאין רשות לנביא לשאול מפי הגבורה דינים והלכות ודאי שייך בו אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש לאחור מיתת משה והיינו מטעמא דלא בשמים היא כדאיתא התם להדיא דמיייתי נמי הך מלתא דלא בשמים היא דכולה חדא טעמא היא, ובכה"ג מקשה הכא למאי דקס"ד מעיקרא דמנצפ"ך צופים אמרוה היינו שאותן הצופים אמרו כן בנבואה מפי הגבורה מש"ה מקשה והכתיב אלה המצות, ואהא משני שפיר שכחום וחזרו ויסדום פי' מה שיסדום היינו שהביאו ראיות לדבריהם. אלא כיון שהאמת הוא שבאותיות מנצפ"ך שהוא דבר חדש לגמרי בעל כרחך דמעיקרא נמי הוו מש"ה העידו הצופים על דבר זה והביאו גם כן ראיות לדבריהם דלאו עליהו דידהו קא סמכינן אלא על אותן הראיות שהביאו לדבריהם, ובכה"ג אשכחן בתמורה באותן הלכות גופייהו שנשכחו שחזר עתניאל בן קנז והחזירן בפלפולו, כן נראה לי וק"ל:

6. תורה תמימה ויקרא פרק כז פסוק לד

אלה המצות - מכאן שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה רעז) [שבת ק"ד א']:

7. תורה תמימה הערות ויקרא פרק כז הערה רטז

כי רק משה היה נביא מחוקק התורה בעיקרה, וכל הנביאים אחריו לא באו אלא לפרש ולהזהיר על תורת משה... אבל לא כן משמע מתמורה ט"ז א', דאיתא שם, שלשת אלפים הלכות נשכחו בימי אבלו של משה, אמרו לו ליהושע שאל [באורים ותומים], אמר להו לא בשמים היא, אמרו לו לשמואל שאל, אמר להם, אלה המצות, שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ע"כ.

הרי מפורש דאפי' חידוש הלכות נשכחות הם בכלל הדרשה אלה המצות וכו', וצ"ל דכיון שעתה אין אנו יודעים שורת הדין איך הוא, ועיקר ידיעתו בא לנו ע"י הנביא, הוי זה בכלל חידוש דין. **אבל במגילה ג' איתא בענין דאירי שם שהנביאים תקנו דינים מחודשים, ופריך והכתיב אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, ומשני ששכחום וחזרו ויסדום, ור"ל כיון דלא תקנו דינים מחודשים ממש רק החזירו דינים ישנים אין זה בכלל הדרשה דאלה המצות, וזה לכאורה סתירה מפורשת לגמ' דתמורה הנ"ל שמבואר שם דאפי' החזרת דינים ישנים הוי בכלל האיסור דאלה המצות.** וצ"ל בישוב הסוגיות, כי הנה בשני אופנים אפשר לנביא להחזיר דין ישן, האחד - עפ"י הנבואה והא' עפ"י כללי התורה ומדותיה בסברא כשאר ת"ה. והנה זה פשוט, דבהחזרת דין עפ"י כללי התורה ובסברא בודאי לא גרע נביא משאר חכם בחכמת התורה, ואין בזה אף שמץ איסור, ורק בחזרה עפ"י הנבואה אסור, כמבואר. ולפי זה צ"ל דבמגילה איירי שהחזירו הנביאים עפ"י דרכי וכללי התורה, וזה בודאי מותר, ובתמורה איירי לענין להחזיר עפ"י הנבואה, וכמבואר מפורש הלשון אמרו לו ליהושע ולשמואל שאל [באורים ותומים], ודו"ק. - ודע דמ"ש בכ"מ בגמ' דכשיבא אליהו יתברר הדין, אין הכונה שאליהו יגלה הדין עפ"י הנבואה, דזה אין לו רשות כפי שנתבאר, אלא הכונה דע"י רוח מרומם השורר בו יתגלו לו מעיינות חכמה ויברר הדין עפ"י דרכי ויסודות התורה ויסיר המחלוקת והטעותים והשבושים וממילא יתברר הדין לאמתו. וזה אפשר לכיון בכונת המשנה סוף עדיות, אין אליהו בא לטמא ולטהר אלא לעשות שלום בעולם, ור"ל, לא שיגלה דינים להוראות ויטמא ויטהר עפ"י הנבואה אלא רק יעשה שלום בין החולקים ע"י שיברר הסברות המחלוקת עד שיוודו החכמים זל"י, וממילא יתברר ויצא הדין לאשורו. ועיין במס' יומא ע"ה א' דרשו הפ' גד לבן דכתיב גבי מן, גד, שמגיד להם לישראל אי בן תשעה לראשון אי בן שבעה לאחרון, לבן, שמלבין עונותיהם של ישראל, כיצד, שנים שבאו לדין לפני משה, זה אומר עבדי גנבת, וזה אומר אתה מכרתו לי, אמר להם משה, לבקר משפט, למחר אם נמצא עומרו בבית רבו ראשון בידוע שזה גנבו, ואם בבית רבו שני בידוע שזה מכרו, ע"כ. והקשה בס' כפות תמרים האין היו סומכין על ברור זה והא זה הוי בכלל לא בשמים היא, וכמ"ש ביבמות ק"ב א' אם יבא אליהו ויאמר חולצין בסנדל אין שומעין לו, משום דלא בשמים היא, ויעני' מש"כ בזה. אבל לדעתו אין בזה אף ריח קושיא, דהא דאין רשות לנביא לחדש הוא רק לענין פסק הלכה וכמ"ש, אבל לענין ברור מילתא והתגלות מציאות הדבר בודאי סמכין אנביא, וכ"מ בבכורות כ"ד א' דאמר התם בדין אחד שעומד בספק עד שיבא ויורה גואל צדק, ופריך בגמרא מאי עד שיבא ויורה, עד שיבא ויודיע לך דבר מבעי ליה, ופירש"י עד שיבא ויודיע גלוי מלתא בעלמא שיגיד להם אם בנה הוא או לא עכ"ל, מבואר מדבריו, דעל בירור מציאות גלוי מילתא סמכין אנביא, ועיין במל"מ פ"ט סוף ה"ו מאישות שכתב בענין זה ולא העיר ממש"כ, ולדעתנו זה פשוט וברור. ולכך זה הנה לפי המבואר בדרשה שלפנינו שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, כלומר מימות משה ואילך, אבל משה היה יכול ויכול לחדש, וא"כ אחרי ההחידוש שבימא שם היה ע"י משה, וכמ"ש שנים שבאו לדין לפני משה, אמר להם משה, וא"כ בלא"ה לא קשה מידי, ודו"ק. ודע דזה פשוט דגדרים וסייגים וגזירות ותקנות אין בכלל איסור הדרשה אין הנביא רשאי לחדש דבר, ואדברכה, זה הוא מצוה מן התורה כמ"ש ושמרתם את משמרת יודשינן עשו משמרת למשמרת, ולכן מצינו כמה ענינים כאלה שנתקנו ע"י נביאים. - ועיין ברמב"ם פ"ט ה"א מיסודי התורה שהרהיב הדבור בענין דרשה זו, ולפלא הוא שהביא לסמך דאין הנביא רשאי לחדש דבר את הפסוק לא בשמים היא ולא את הפסוק שלפניו דמפורש ביה הדרשה בכ"מ בגמרא, ועי"ש בלח"מ, וגם יש לדון בדבריו שכלל בדרשה זו גם ענין בל תוסיף ובל תגרע שמבואר בפ' ואתחנן, ורמב"ן בנמוקיו שם כתב דהאיסור בל תוסיף ובל תגרע הוא בפרטי מצות ידועות, כמו חמשה חוטין בציצית וחמש פרשיות בתפלין וכדומה, והדרשה שלפנינו מאלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר איירי בחידוש מצוה חדשה שלא שמענו מעולם. ובדעת הרמב"ם נ"ל שמפרש שהכל ענין אחד ודרשה אחת, רק בתו"כ באה בלשון אלה המצות ובמשנה תורה באה בלשון צווי שלא להוסיף ולא לגרוע, כהרבה מצות וענינים שונים שבאו בתו"כ ונשנו במשנה תורה במלים והוראות שונות, ואין להאריך עוד:

8. ערוך לנר על סוכה דף מד/א

שם ד"ה וחזרו. נביאים וייסודו ע"פ הדבור: **מזה משמע דכן נאמר ע"פ הדבור בנבואה לנביאים ואין זה בכלל שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה כיון שלא נתחדש להם בדבור הנבואה רק מה שכבר נאמר למשה בסיני וכמו דאמרינן ספ"ב דסנהדרין אתי' יחזקאל ואסמכי' אקרא אמנם ק"ק דבירושלמי דפרקין לא משמע כן דשם מקשה ג"כ קושיא דהכא דאיך אמר ר"ה יסוד נביאים היא הא ר"י אמר הל"מ היא ומשני ר"ב ב"ר בון בשם לוי כך היתה הלכה בידם ושכחוה ועמדו השנים והסכימו על דעת הראשונים ללמדך שכל דבר שנותנין נפשם ב"ד עליו סופו להתקיים בידם כמה שנאמר למשה בסיני עכ"ל הירושלמי ומשמע מזה שע"י עצמם יסדו דין נטילת הערבה רק שהסכימה דעתם לדעת המקום שאמר כן למשה בסיני ודלא כרש"י שע"פ הדבור תקנו כן ועוד קשה דבתמורה (דף י"ד) בהלכות שנשכתחו בימי אבלו של משה אמרינן דאמרו ליהושע שאל מן השמים והשיב לא בשמים היא ושמואל השיב אין הנביא רשאי לחדש דבר ע"ש ומזה נראה דאפילו לענין להחזיר הלכה שכבר נאמרה למשה בסיני אי אפשר ואיך כתב רש"י דייסודו ע"פ דבור **אכן בזה י"ל דבתמורה לא נאמר רק דאי אפשר לשאול מן השמים אבל מכ"מ אפשר שנאמר לנביא מן השמים** אבל מן הירושלמי צ"ע על פי' רש"י וי"ל דרש"י הוכיח דע"כ דע"פ הדבור נתחדשה הל"מ דאל"כ מנא ידע ר' יוחנן דהל"מ ה' אם נפרש הירושלמי כפשוטו דנשכח לגמרי והנביאים מעצמם ייסדו ולכן ע"כ גם הירושלמי צריך לפרש כן:**

9. תורת משה שמות פרק כה

(ט) ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו לדורות, כן פירש"י. והקשה רמב"ן הא שהע"ה שינה את המובח ולא עשהו כתבניתו. ולדידי צל"ע בהיפוך למאי איצטריך וכן תעשו לדורות וכי ס"ד לשנות דבר מתבנית אשר דקדק הקב"ה והראהו למרע"ה. וביותר **צל"ע בנין שילה ובית עולמים מי נתן רשות לזה והקב"ה הראה למרע"ה משכן קרשים ויריעות, ואע"ג דעפ"י נביא נבנה כדכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל (דהי"א כ"ח י"ט), ובבית שני היה חגי זכרי' ומלאכי, ובנין העתיד הראה ליחזקאל, מ"מ מי נתן לנו רשות להאמין לנביאים האלו לחדש דבר מעתה, ועי"א ס"פ הנחנקים (פ"ט ע"ב).**

אבל האיר ה' עיני דהאי וכן תעשו לדורות אע"ג דדרשינן מיני' חומרא פ"ב דשבועות (ט"ו ע"א) דבעל' לדורות מלך ונביא וכה"ג ואורים ותומים, אמנם נלע"ד דעיקר קרא לקולא אתי' שנוכל לשנות הבנין והכלים בכל פעם ופעם עפ"י מראה שיראה ה' לנביאי הדור, אע"ג דבשאר מצות התורה אין שומעים לנביא לשנות כ"ש, מ"מ מצוה זו דבנין בהמ"ק

וכליו מעיקרא הכי ניתנה בתנאי שישתנה עפ"י מראה, והיינו דקאמר ככל אשר אני מראה אותך וכן תעשו לדורות עפ"י מראה שאראה לנביאי הדורות, ומכאן הותר לשנות מה שבכתב עליו השכיל ובתוכם שינוי המזבח ששינה שהע"ה, אבל מה שלא הראה שינוי ונעשה לדורות כלי שרת, צריכים לעשותם עפ"י תבנית מראה הראשונה שהראה למרע"ה בהר, וצדקו דברי רש"י ומישוב ק' רמב"ן.

10. שו"ת חת"ס [או"ח ס' ר"ח]

היטב אשר דיבר מעלתו כי מ"ש הראב"ד בהלכות לולב (פ"ח ה"ה) כבר הופיע רוח"ק בבית מדרשינו, וכיוצא בזה כמה פעמים, אין רוצה לומר רוח"ק כמו שהיה לדע"ה וחביריו, אבל היינו רוח ה' על עוסקי תורה לשמה אשר זוכים לכוון האמת אפילו אם לפי טבע חכמתם ושכלם לא ישיגו ידיהם תוש"י כזו מ"מ הקב"ה בחסדו יהיב חכמתא לחכימא לפי שעה. וזכה זכה עתניאל בן קנו לכוון האמת ע"י פלפול וק"ו וגז"ש (כתמורה ט"ו ע"א) מה שלא ה' בטבע חכמתו להשיג זה, ועד"ז אחז"ל פ"ק דב"ב (י"ב ע"א) אעפ"י שניטלה הנבואה מן הנביאים מחכמים לא ניטלה... הנבואה לא ניטלה מהחכמים, פ"י אותו חלק נבואה שמושיג ע"ד חכמתו שהעוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה (כאבות פ"ו א') בשכלו וחכמתו אעפ"י שאיננו בכח תולדות טבע שכלו.

11. עוד עיין בספר אז ישיר - חלק מתן תורה מאמר 'אין אדם דן ג"ש מעצמו' - באריכות

12. ספר עבודה ברורה

תשש כחו של יהושע. רש"י מפרש משום שהחליש דעתו של משה, שאמר לו למשה שהוא גדול כמותו ויודע כל התורה כולה כמותו. וע' במהרש"א שכתב, דיש לפרש שתשש כחו מפני שנתגאה יהושע לומר שיודע הכל.
ובשטמ"ק (אות ו') גורס: תשש כחו של משה. ובמלאכת חושב כתב דגם מפירש"י משמע קצת שגורס כן. והיינו כדפירש"י, שנצטער משה על זה שיהושע אמר שהוא גדול כמותו, והוא יודע כל התורה כולה כמותו ואין לו שום ספיקות, ולכן תשש כחו.

ומקשים האחרונים (מלאכת חושב, ותורה תמימה שמות ל"ג אות י"ז), דאיך יכול להיות שמשה נצטער על זה שיהושע אמר שהוא יודע כל התורה כולה כמותו, הלא משה היה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה. ועוד, דמשה אמר (במדבר יא: כט) "ומי יתן והיה כל עם ה' נביאים". ועוד, הלא איתא בגמ' סנהדרין (דף קה:): בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו וילפינן ממה שיהושע שסמך שתי ידיו עליו אע"ג שלא נצטוו אלא לסמוך ביד אחת], וצ"ע, עכ"ד. וע' בסנהדרין שם שיש בזה פלוגתא אי אדם מתקנא בבנו ותלמידו או לא.

• עוד עיין מראה מקום #23

13. ספר עבודה ברורה

וְעֵשִׂיתָ מִרְעָה שִׂזְדַּמְנוּ לִי רִיעִים כְּמוֹתַי. כַּצֵּל, שְׂטֵמ"ק (אות ט"ו). בְּמַהֲרָשׁ"א מִפְרָשׁ שֶׁהִתְפַּלֵּל שִׂזְדַּמְנוּ לוֹ רִיעִים כְּמוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִבְטְלוּ אוֹתוֹ מִתּוֹרָתוֹ. וּבְבִנְיָהּ מִפְרָשׁ רִיעִים כְּמוֹתַי, ר"ל לֹא גְדוּלִים מִמֶּנִּי שֶׁלֹּא יִתְגַּאוּ עָלַי וְאַצְטַעַר, וְלֹא קִטְנִים מִמֶּנִּי כְּדֵי שֶׁאֵינִי לֹא אֲתַגְאֶה עֲלֵיהֶם.

14. שיחות מוסר [תשל"א מאמר י']

על כן שאל שלמה אך ורק חכמה, ובעבור זה זכה לה. ומכאן אנו למדין "לב חכם" מהו, תשוקת החכמה מזכה את בעליה בחכמה, האדם צריך לבקש חכמה, ואם יבקש באמת, "חכם לב" יקרא שמו, והקב"ה אמר בתורתו "ובלב כל חכם לב נתתי חכמה". והשיעור והגבול בבקוּש אחר החכמה ניתן ללמוד מצד הרע, מהמבקש אחר כבוד - למשל. מאה ועשרים ושבע מדינה כורעים ומשתחוים להמן הרשע המון בריות לאין תכלית, ורק אחד ויחיד לא קם ולא זע, ומה ערך יש לאחד לעומת ים האדם מסביב, בא וראה מה אומר על כך המן הרשע, "וכל זה איננו שוה לי" כלומר כל הכבוד כאין וכאפס - הוא נחשב אם חסרה טפה אחת מן הים.

כלומר, כל ההשתדלות האפשרית על האדם לעשות כדי להחכים, ואחר כל זה עדיין הוא צריך לתפלה ולרחמי שמים, והנה במדת ההשתדלות נתפרש בגמ' "ירכה בישיבה וימעט בסחורה", ובפרטי הדברים הארכנו לעיל, ומהי המדה בתפילה ובבקשה? דבר זה נלמד מתפילתו של עתניאל בן קנז, דאי' בגמ' (תמורה ט"ז) "דכתי' ,ויקרא יעבץ לאלקי ישראל לאמור, אם ברך תברכני והרבית את גבולי והיתה ירך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי, ויבא אלקים את אשר שאל', אם ברך תברכני - בתורה, והרבית את גבולי - בתלמידים, והיתה ירך עמי - שלא ישתכח תלמודי מלבי, ועשית מרעה - שיזדמנו לי ריעים כמותי, לבלתי עצבי - שלא ישגבני יצה"ר מלשנות, עצבי - אם אתה עושה כן, מוטב, ואם לאו הריני הולך בנוסיסי לשאול, מיד - ויבא אלקים את אשר שאל" - ע"כ. והנה הוסיפו כאן חז"ל תבה אחת, "מיד" אשר לא נרמז בקרא, כי מאחר שאמר "אם אתה עושה כן מוטב ואם לאו הריני הולך בנוסיסי לשאול", כלומר ששלימות החכמה היא ענין של חיים ומות בשבילו, ע"י בקשה כזו הקב"ה נותן "מיד", כך צריכה להיות בקשת בן תורה מאת הקב"ה שיחננו בתורה, עליו לחוש בכל נימי נפשו כי אם הוא זוכה לתורה מוטב, ואם לאו הריהו הולך ח"ו לשאול בלי תקוה, והמבקש רחמים בהרגשה כזאת נענה מיד.

15. ספר צדקת הצדיק - אות ריג

ריג) מי שהוא חסר ומבקש השלמה אי אפשר שהקב"ה לא יענהו וכמו שנאמר (תהלים ל"ד י"ט) קרוב ה' לנשברי לב ואת דכאי וגו' וכמו שמובא (זוהר ח"ג קצ"ה). דתפילה דעני כלל כל צלותין ובקעי רקיעין. ואין עני אלא בדעת (נדרים מ"א). אפילו אין יודע איך להתפלל ולרצות לקונו ולכן נאמר בו (תהלים ק"ב א') ולפני ה' ישפוך שיחו ושיחה פירוש מילי דעלמא ולא דברי תורה [וביצחק נאמר גם כן לשוח בשדה (בראשית כ"ד ס"ג) כידוע דהוא עמוד התורה ושיחו אלו בעלי תורה שכל שיחתן תורה (עירובין נ"ד ע"ב) שייך שפיר שיחו] היינו שמדבר בלא דעת וישפוך ולא במתון ובסדר רק שמתוך שבירות לבו שופך נפשו לה' ודברים בלתי מסודרים ושלא בדעת וזו מקובלת יותר. ותפילה במקום קרבנות ודעני נקרא מנחה שחשוב לפני השם יתברך מתנה ומנחה וגם הוא לשון ניחא כי הוא מקבל תיכף הניחא:

וכמו ששמעתי דכל אחד מישראל שחסר לאיזה דבר ומבקש גם בהפלגה [כדרך שאמרו (ברכות נ'). דבשאלה הרחב פיך ואמלאהו (תהלים פ"א י"א)] היה פועל בודאי רק שהוא מרוצה אחר כך בכל שהוא. ועריך לזה דעת שלא להתרצות

ולחשוב עצמו שאינו חסר רק בישועה שלימה. וזה עצת יעבץ שאמר (דברי הימים - א ד' י') אם ברך וגו' ואמרינן בתמורה (ט"ז). שאמר אם וכו' ואם לאו הריני הולך וכו' פירוש שאמר שאינו מקבל שום נייחא כלל כל זמן שלא יענהו השם יתברך ככל אשר שאל ובאם לאו הרי הולך חס ושלום לשאול וחסר לגמרי. והשם יתברך מוכן לעזור לנשברי לב ומיד ויבא אשר שאל ומלשון הגמרא מיד מבואר דפועל תיכף:

ואנו מבקשים רחמנא דעני לתבירי ליבא ולמכיכי רוחא ענינא. דבאמת לזה גופה צריך סיעתא דשמיא להיות לב נשבר ושלא להתרצות בשום דבר רק בישועה גמורה. ועל זה מבקשים רחמנא וכו' כדרך שכתבתי לעיל (אות רי"ב) מקציבת העץ. שהרי ענית לפלוני בדבר זה והושיע גם לנו אף על פי שאין אנו כמוהו מאי נפקא מינה לך כענין (איוב ל"ה ז') אם צדקת מה תתן לו וגו' כי לאמיתות רצון השם יתברך מאי נפקא מינה בין צדיק לרשע וכל שכן בזה. רק זהו מצד הנהגת התורה מצידה ראוי לענות לצדיק יותר וכן לנשבר לב יותר. אבל בקשת רחמים הוא גם שאינו משורת משפט התורה. וזהו רחמנא מצד מדת רחמנותך כמו שאנו רואים שאתה עונה לזה כך ענה גם לנו:

16. ספר צדקת הצדיק - אות ריד

ריד) כשאדם מבקש על מעלה יש לו לבקש שלא יהיה יותר מגבולו וכמו שנאמר (משלי ל' ח') שוא ודבר כזב הרחק ממני. פירוש שוא דמיונות של תוהו ודבר היינו דברי תורה כנ"ל (אות קפ"ג) מגמרא דתענית (י' ע"ב) ואפילו דברי תורה רק שהוא למעלה מגבולו והרי זה כוזב ופוסק הרחק. וסיים על זה (משלי שם) ריש ועושר וגו' פן אשבע וכחשתי וגו' שכשיעלה במדריגות שאינם לפי ערך כלי קיבולו יבוא לגיאות ולשקר חס ושלום. ועל זה ביקש יעבץ אם ברך תברכני והרבית גבולי הגבול שלי תשמור שלא לצאת חוץ מגבול. כי כל אחד בעל גבול רק שבאותו גבול תתן ברכה וריבוי כי ודאי ביד השם יתברך להגדיל הגבול והכלי קיבול של האדם:

וזה שאמרו ז"ל בתמורה (ט"ז). ברך בתורה והרבית בתלמידים כטעם (תענית ז'). ומתלמידי יותר מכולם שכל זמן שהתינוק ממשמש מוצא וכשנגמל גם החלב נעתק משדים רק על ידי התינוק מתרבה החלב באם. וחז"ל המשילו לזה לימוד התלמידים בפסחים (ק"ב). יותר ממה שעגל וכו' שעל ידי התלמידים נתגדל גבולו להיות כלי קיבול יותר לקבל ברכה ושפע דברי תורה מהשם יתברך. כמו לענין עשירות כשיש לו בנים הרבה [וכן דרשו שם אחר כך והרבית גבולי בבנים ובנות שעל ידי זה נעשה כלי קיבול גדול לענין העושר] ובני בית צריך לעשירות יותר שאינו אצלו עשירות רק לחם חוקו. וכן לענין דברי תורה לכך הסמיך בקשת התלמידים לברכה בדברי תורה דלולי כן שמא אי אפשר לו לקבל כל כך ברכה:

ואחר כך ידך עמדי שלא ישתכח ויתקיים בידו וזהו על ידי ידך פירוש דיככה בה' נדרש יד כהה (מנחות ל"ז). אבל ידך היינו ימין ואמרינן בברכות (ו'). בימינו זו תורה וכו' שימין השם יתברך הוא המשפעת דברי תורה וכאשר תהיה עמדי אי אפשר שישכח שהרי משפעת תמיד. ולפי שביקש על הקיום על זה סמך תיכף בקשת החבירים שהם המקיימים בידו כנזכר לעיל (אות קפ"ה). והקדים תלמיד לחבר כי אז היה אחר פטירת משה רבינו ע"ה יעויין שם בגמרא ונתמנה יהושע לפרנס שעיסקו הנחלת הארץ והתחיל עסק אחר. רק יעבץ הוא עתניאל לבבו היה רועש על דברי תורה יעויין שם בגמרא (תמורה) דהיה מפולפל יותר מיהושע רק שלא היו לו חבירים ולא תלמידים וביקש תחילה על הברכה בדברי תורה מאחר שהיה יחידי בלא רב וחבר ותלמיד. ותיכף לברכה הוצרך לבקש על התלמידים שעל ידם הוא כלי מחזיק ברכה כנזכר לעיל. ואחר הברכה צריך לבקש על הקיום ושלא ישכח ואז ביקש על החבירים. ואחר כך שלא יגרום איזה חטא ביקש לבלתי עצבי כדברי חז"ל שם ומיד ויבא וגו':

והנה ברכה ותלמידים וחבירים אפשר להיות מיד כפשטיה אך הקיום ושלא יגרום החטא לכאורה זה אין נתוודע רק בקץ ימיו שרואה שנתקיים בו כל ימיו. ונראה כי גם בזה יש הרגשה בלב כאשר הדברי תורה הם קבוע וקיימא שמינה לא יזוע עוד ושאינן עבירה מכבתו כי יש בו די לפוצץ היצר רע והחכמה תעוז לחכם (קהלת ז' י"ט) ומסלקת היראה שמא יגרום החטא שזה נקרא יראה גבי יעקב אבינו ע"ה (ברכות ד'). ומי שיש לו תקיפות מדברי תורה הוא מסולק מכל מיני יראות:

17. דף על הדף תמורה דף טז עמוד א

בגמ': ויקרא יעבץ וכו' אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידים וכו'. כתב הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל בספרו דברות משה על מס' ב"מ (בהקדמה) דלכאורה היכן מצינו שיש חיוב לחפש תלמידים שיבואו אצלו כדי ללמדם. אולם נראה, שיעבץ סובר שיש חיוב ללמד לכל התלמידים שיש בכחו ללמדם, וכשהיו לו פחות ממה שהיה יכול ללמדם, היה מסופק שמא לא יצא ידי חובתו, דאפשר בהשתדלות יותר, יהיו לו עוד תלמידים, והיה מצטער ע"ז, שאף שלמד עם תלמידים שבאו אליו, אולי היה בידו להשיג יותר תלמידים שאז לא יצא.

ואולי בכלל מצות ללמד תלמידים איכא לא רק הלמוד, אלא גם לעמול ולעבוד שיהיו תלמידים, ולכן לא ידע מה לעשות, כי אם יעמול להשיג תלמידים, הרי יתבטל מלמודו, ואם לא יעמול להשיג תלמידים, הרי לא יקיים מצות ללמד כפי האפשר לו. ולכן

התפלל על שניהם, שיברכהו ה' בתורה, שלא יתבטל מלמודו, ויהיה לו הצלחה בלמודו, ומ"מ ירבה גבולו בתלמידים, שיתן להם דעה לבא אצלי ללמוד, וכשיהיו לו תלמידים כפי שאפשר לפניו ללמדם, ידע שיצא ידי חובתו.

וניחא גם מה היה שיעור הריבוי אשר נתן לו השי"ת כשאלתו, דהוא שהיו לו סך תלמידים כפי מה שהיה אפשר לפניו ללמדם. והוא ראייה גדולה למה שכתבתי שמצוה על האדם ללמד לריבוי תלמידים שאפשר.

ולכן מאחר שע"י הדפסת באורים בדבר רבותינו, ילמדו הרבה בני תורה, אף במדינות האחרות, מקיים בזה המצוה שעליו ללמד לריבוי שאפשר עכ"ד ודפח"ה.

18. חידושי אגדות למהר"ל תמורה דף טז עמוד א

במתניתא אלף ות"ש ג"ש וכו'. דבר זה, כי מחשיב הג' לאחד, ואמר שהם אלף כי גם אלף נחשב כמו אחד והבן הדברים. ולכך אמר אלף ות"ש ג"ש, ונקט ג"ש שדבר זה [קל] להשתכח. וקאמר שהחזירם מתוך פלפולו, שהיה מבין דבר מתוך דבר והיה מחזיר אותם. כיוצא בזה וכו', פי' **כי התורה עיקר לאדם וראוי שיתפלל האדם על זה**, ולפיכך פסוק זה ג"כ יש לדרוש אותו על התורה, שאם התלמיד בא אל הרב ללמוד ואינו רוצה ללמוד תורה, והשי"ת נותן לזה תורה שילמד לאחרים ג"כ, ואם אינו עושה כך הרי השי"ת עושה שניהם, כי כשם שמאתו יתברך [הי'] שזה חכם וזה טפש שאינו יודע תורה, כמו שאמרו במסכת נדה (ל"א א') מ' יום קודם יצירת הולד המלאך נוטל הטפה ואומר לפני הקב"ה טפה זו חכם או טפש, ומאחר שברא שניהם זה חכם וזה טפש שאינו יודע תורה, וזה אינו משפיע התורה אליו, ראוי שיקח התורה מאתו וינתן אל מי שהיה חפץ לקבל.

ורב יהודה הנשיא חולק, ונראה כי סובר שאין הדבר תולה ברבוי חכמה שיתפלל על דבר זה, כי אחד המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוין לבו לש"ש, ולפיכך אין לומר בזה שיהי' עיקר תפלתו שיתן לו השי"ת חכמה. ועוד כי בשביל שלא לימד לאחר אין לעשות אותו חסר מן התורה, כי לא לקח החכם את תורת התלמיד שהרי אפשר שיהיו [שניהם] חכמים. אבל כאשר אין העשיר נותן לעני ראוי שינטל ממנו רבוי עושר שלו, וינתן לעני, כי העושר שהשפיע השי"ת לעולם, זכה בו העשיר עד שאין לעני. ולפיכך ראוי אל העשיר לפרנס העני כי עושר שניהם נתן לאחד, וכיון שכך הוא שהעושר של שניהם ניתן לאחד, יכול להפוך הדבר ולתת (לשני) עושר שניהם לשני, עד שנעשה העני עשיר והעשיר עני, וזה פי' עושה שניהם כאחד כי עשה זה עשיר וזה עני ומבואר הוא.

19. ספר עבודה ברורה

והעמידוה על חמש. מצואר צסוגיין דלג נאמרה ההלכתא דמתות בכל החמש חטאות המתות, אלא משום ששכחו באיזה מהם נאמרה ההלכתא דמתה הלכו לחומרם ואמרו כולן מתות. והנה איחא צירושלמי שבת (פ"א ה"ד): חמש חטאות מתות רצו בית דין לבטל מצטלין, אמר רבי חייה בר אבא דאחא דאמר שלא ידחו למיתה ויפלו לנדבה, אבל ליקרב על גבי המזבח אין חטאת מיתה

קריבה, ע"כ. וז"ל פני משה: הא דקי"ל דחמש חטאות מתות הן, אם רצו צ"ד לבטל לתקנה זו מצטלין אותה וכו', אבל דוקא לענין זה הוא דיכולין לבטלן שלא ידחו למיתה אלא ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה, אבל שיאמרו ליקרב אותן עזמן ע"ג המזבח אין שומעין להם, עכ"ל.

ובגליון הש"ס שם הקשה, דהלל חמש חטאות המתות הלכה למשה מסיני היא כמצואר לקמן (דף יט.), וכ"כ הרמב"ם (פ"ד מהלכות פסולי המוקדשין ה"א), וא"כ איך יכול צ"ד לבטל דינא דחטאות המתות. ונשאר בקושיא.

וביפיה עינים (כאן ובהוריות ו:), כתב, דלמצואר צסוגיא כאן ניחא, דמסיני נאמרו רק ארבע חטאות המתות, ורק מספק יש דין מתות בכל החמשה, וממילא שפיר יכולים צ"ד לזכר בפלפולם באיזה מהן לא נאמר הדין דמתה, וישארו רק ארבע חטאות המתות, עכ"ד. (וזה"ה דאליבא דר' נתן יכולים צ"ד לזכר בפלפולם באיזה מהן נאמר דינא דמתה, ולבטל דינא דמתות מארבעה מהן).

22. דף על הדף תמורה דף טז עמוד א

בגמ': אמרו לו ליהושע שאל, א"ל לא בשמים היא וכו'.

כתב בספר מרפסין איגרא (פר' נצבים): קשה: כיצד אם כן, נפסקה הלכה כבית הלל נגד בית שמאי, למרות שבית שמאי "מחדדי טפי", רק משום שיצאה בת קול ואמרה שהלכה כבית הלל, כמבואר במסכת עירובין (י"ג ע"ב)?

עוד קשה, על הפסוק שנאמר לגבי עגלה ערופה (דברים כ"א ח'): "ונכפר להם הדם" - כתב בתרגום יונתן בן עוזיאל, כי מיד לאחר עריפת העגלה היה יוצא נחיל תולעים מתוך טבורה של העגלה, שהיו הולכים עד מקום הימצאו של הרוצח ועולים עליו, ועל פי זה היו בית הדין שופטים את הרוצח.

ואם אכן לא ניתן לפסוק על פי דברים שמימיים, כיצד זה סמכו בית חדין על התולעים והרגו אדם על פיהם, והלא "לא בשמים היא"?

עוד קשה, דהנה במסכת יומא (פ"ח ע"א) שנינו: "ויקראו שמו מן והוא כזרע גד לבן". 'גד' - שמגיד להם לישראל: אי בן תשעה וראשון ואי בן שבעה ואחרון", ופירש רש"י: "לפי שנאמר: 'וימודו בעומר', בין שליקט הרבה, בין שליקט מעט - מוצא עומר לגולגולת, ואם נמצא יתר בבית הראשון - בידוע שבן תשעה לראשון הוא, ואם בבית אחרון - בידוע שבן אחרון הוא".

כיצד ניתן להכריע על פי מקום הימצאו של המן מיהו אביו של בן זה, ולהרוג את הבן אם הוא היכה את אביו או אם הוא בא על אשת אביו, והלא, כאמור, "לא בשמים היא"?

עוד קשה, במסכת שבת (ל"ד ע"א) מספרת הגמרא, שרבי שמעון בר יוחאי טיהר את עיר טבריה, ובכל מקום בו היה ספק טומאה, היה קוצץ תורמוסין ומשליכם, והיה נעשה נס וצץ המת במקום שהוא שם, והיו מציינים את מקום הקבר.

כיצד סמך רב שמעון בר יוחאי על מעשי ניסים וטהר מקום שהוא ספק טומאה, והלא, כאמור, "לא בשמים היא" ואין משגיחין במעשי ניסים?

ועוד קשה, דהנה ידוע על הרבה תנאים ואמוראים, ראשונים ואחרונים, שלמדו תורה ממגידי מן השמים ואף פסקו הלכה על פיהם. לדוגמא: על דברי הרמב"ם (לולב ח' ה') כי "הדס שנקטם ראשו - כשר" השיג הראב"ד על אתר וכתב: "אמר אברהם: כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשנו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול... ומקום הניחו לי מן השמים".

כמו כן, ידוע על אחד מבעלי התוספות, רבי יעקב ממרויש, שחיבר ספר שנקרא בשם "שו"ת מן השמים", שיסודותיו מיוסדים על הלכות שלמד מן השמים. וכן הספר "מגיד מישרים", שחובר על ידי מרן ה"בית יוסף" - רוב דבריו מיוסדים על פי מה שלמד ממלאך מן השמים.

הכיצד? והלא "לא בשמים היא"?

והביא שם בשם הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שיחי' מח"ס גם אני אודך ליישב, עפ"י מש"כ רבינו החיד"א בספרו "שם הגדולים", וכן ב"דבש לפי" (מערכת נ' אות י"ב) דהכלל "לא בשמים היא", הוא רק במקום שהבת קול מחדשת הלכות חדשות או אפילו הלכות שנשתכחו. אך במקום שחכמי הדור ופוסקיו נחלקו בהכרעת הדין, ואין מי שיכריע כיצד לנהוג, בזה אם תבוא בת קול או רוח לומר שסברת פלוני אמת, שומעים לזה, ואין כאן משום לא בשמים היא, שהרי הדיינים והשופטים עצמם לא יכלו להכריע בדבר ולהורות את ישראל כיצד לנהוג ע"כ.

עוד כתב שם: תירוץ נוסף על הקושיה הראשונה: בעלי התוספות במסכת פסחים (דף קי"ד ע"א, ד"ה דאמר אין משגיחין) כתבו, שאכן, בעלמא אין משגיחין בבת קול, ולא היה לנו לפסוק הלכה כבית הלל רק בגלל הבת קול.

אלא של"בית הלל" היתה מעלה נוספת, שהם היו הרוב מול בית שמאי שהיו מיעוט. ובכל זאת רצו לקבוע הלכה כ"בית שמאי" על אף שהם מיעוט, בגלל שהם מחדדי טפי. ואז באה הבת קול ואמרה, שהלכה כבית הלל, ושוב ביטלו את מעלת המחדדי טפי, וחזרו להורות הלכה כפי הרוב.

נמצא: שלא פסקו הלכה על פי הבת קול, אלא שהבת קול גילתה להם שיש לפסוק הלכה כהרוב - אף במקום שהמיעוט מחדדי טפי.

תירוץ נוסף על הקושיה השנייה והשלישית: חידוש גדול יש בדברי הגאון הקדוש "רבי אלחנן וסרמן" הי"ד, כי מה שאין משגיחין בבת קול, הוא רק במקום שהספק המונח לפנינו הוא בדין, או אז אין לפסוק הלכה או לחדש דין על ידי בתי קול וכדומה, שהרי "לא בשמים היא".

אך כשאין לפנינו ספק בדין, אלא שמסופקים אנו במציאות, מה אירע כאן, והעובדות הם אלו שמוטלות בספק, אפשר לברר את העובדות בכל האופנים, גם בכאלו שאינם טבעיים.

ולכך, בעגלה ערופה בית דין היו שופטים את הרוצח על פי נחיל התולעים שיצאו מטבורה של העגלה עד מקום המצאו של הרוצח. וכן בדור המדבר, היו מכריעים מי הוא אביו של כל אחד, על פי העומר לגולגולת שירד בפתח הבית. ואף רבי שמעון בר יוחאי טיהר את עיר טבריה, על ידי הנס, מאחר שבכל המקרים האלו, הניסים בררו לנו את העובדות, ולא את הדינים.

תירוץ נוסף על הקושיה השלישית והרביעית: הלימוד שלמדו חז"ל מהפסוק: "לא בשמים היא", שאין משגיחין בבת קול ובדברים שמימיים לפסוק הלכות, הוא רק להזהיר את החכמים, שכאשר הם מסתפקים בעובדות או בהכרעת הדין, אל להם להסתמך על מעשי ניסים, כדי לברר לעצמם את העובדות וממילא להכריע את הדין היוצא מכך.

אך במקום שלחכמים מוכחות כל העובדות, ומוכרע להם פסק הדין, אלא שיש אנשים המערערים על פסיקתם, לאמר: טעו החכמים הראשונים בבירור הענין העובדתי או ההלכתי, או אז, מותר לחכמים להוכיח את שיטתם - אף באותות ובמופתים.

והנה, ב"מדרש רבה" (בראשית רבה פרשה עט) מובא: "אמר רבי שמעון בר יוחאי: יבוא עלי אם אין בידי הלכות כשער ראשי על טבריה שהיא טהורה, חוץ מזה ומזה". הרי, שרבי שמעון בר יוחאי ביסס את כל ספיקותיו בהלכות טומאה שהיו בעיר טבריה, על פי הלכות.

אלא שהיו כהנים אשר פקפקו בסברותיו, ולא סמכו על פסיקתו, והוציאו לעז על טהרת העיר טבריה. כדי להוציא מליבם, ולהוכיח לפני עם ועדה שפסיקתו צודקת, עשה רבי שמעון בר יוחאי את מופת התורמוסין, למען יראו וידעו כי העיר טהורה.

מעתה: גם בענין המן שירד נפתח הבית לפי מכסת נפשות. יש לומר, שמשה היה פוסק את דין ה"בן תשעה לראשון ובן שבעה לאחרון" על פי ידיעה וסברא הלכתית, ורק כדי שלא יפקפקו בדבריו, היה מסתייע בהוכחה של "עומר לגולגולת", לראות אם ירד בביתו של הראשון או האחרון, ולהביא מכך ראיה למה שכבר פסק על פי הוכחות הלכתיות.

תירוץ על הקושיה החמישית: לדעת המהר"י בן חביב בספרו כפות תמרים לא היתה כונת הראב"ד, שפסיקתו היא בגלל רוח הקודש, אלא שמרוב חיבתו לפירושו ולפסיקתו, אמר כן בדרך גוזמא.

הוכחה לדבר: "הראב"ד" עצמו, בספרו "תמים דעים", הביא הלכה זו - לפסול הדס שנקטם ראשו, והוכיח זאת בקושיות ובטענות הלכתיות, ולא הזכיר כלל את ענין רוח הקודש. ע"כ.

תירוץ נוסף כתב על הקושיה החמישית: המושג רוח הקודש בו משתמש ה"ראב"ד" בהלכות לולב ובעוד מקומות רבים, אינו המושג המקובל שהוא רוח אלוקית - הדומה לנבואה, אלא כוונתו לרוח ה' הנמצאת על עוסקי תורה לשמה, אשר זוכים לכוין האמת, אפילו אם לפי טבע חכמתם ושכלם לא ישיגו ידיהם תושיה כזו, מכל מקום, הקב"ה בחסדו משפיע עוד חכמה לחכמים, ומערה עליהם רוח ממרום לכוון לאמת.

אך ודאי ש"הראב"ד" לא היה פוסק הלכות רק על פי רוח הקודש - נבואה שהרי לא בשמים היא ע"כ.

כתב רבינו החיד"א בספרו ברכי יוסף או"ח (סי' ל"ב) דהא דאמרינן לא בשמים היא, הוא רק במה שהנביא אומר ע"פ נבואה, אז אין סומכין עליו, אבל במה שאומר ע"פ חכמתו וסברתו סומכים עליו דלא גרע מחכם אחר, ובזה מיישב מ"ש הג"ה מימונית פ"ג מאבל וכ"מ פ"א מטו"מ הי"ג דמש"ה פסק הרמב"ם כרשב"י דקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל משום דבב"מ (ק"ד ע"ב) אשכח'י רבה לאל'י דקאי בבית הקברות של עכו"ם ופסק כרשב"י ולא אמרי' לא בשמים משום דאל'י הכריע כן ההלכה ע"פ סברתו ע"כ.

וכתב בספר חבלים בנעימים (ח"א סוג'י ל"ב אות ב') על דברי החיד"א הנ"ל: וכן נראה, מתוס' (בב"מ שם) ד"ה מהו בשם ר"ת דפוסק כרשב"ג דמטמאים באוהל, והא דאל'י השיב כרשב"י דחויי קא מדחי, ועיקר טעמו ה' משום דרוב ארונות יש בהם פותח טפח. ומוכח דשיטת ר"ת דסומכין על אל'י בספק דין היינו משום דאומר מסברתו ומכריע ההלכה וכמ"ש בע"ז (ל"ו ע"א) בכל יכול ב"ד לבטל דברי ב"ד חברו - חוץ מ"ח דבר, שאפי' יבא אל'י ובית דינו אין שומעים לו. ואל'י ובית דינו מה שאלי' מכריע ופוסק ע"פ חכמת התורה ככל ב"ד שבישראל. וכן הפ' בעדיות (פ"ח מ"ז) ר"ש אמר אל'י בא להשוות המחלוקת היינו להכריע ע"פ סברות וראיות.

והא דבשבת (ק"ח ע"א) בעא מיני' וכו' מהו לכתוב תפילין ע"ג עור דג טהור, א"ל אם יבא אל'י ויאמר מאי אם יבא אל'י ויאמר, ופי' רש"י הא היתר ואיסור לא תלוי בו, דלא בשמים היא. אף דע"פ חכמת התורה סומכים עליו. י"ל משום דלשון אם יבא אל'י מוכח דסומכים על נבואתו, דאי הכוונה על פי סברתו והכרעתו בדין, למה תלה בו יותר מבחכם אחר.

וכן בברכות (ג' ע"א) א"ר יוסי פ"א הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה וכו', בא אליהו זכור לטוב וכו' באות' שעה למדתי ממנו שלשה דברים, ג"כ לא היה בתורת נבואה, רק בתורת לימוד דיני התורה כמו שלמדים דיינים מחכמי ישראל. וכן י"ל בחולין (ו' ע"א) ר"ש בן אלעזר שדרי' ר"מ לאתויי תמרא מבי כותאי אשכח'י האי סבא ואסר ליה יין של כותים, ועיי"ש בתוס' בשם י"מ שהיה סבא הוא אל'י, והיינו שע"פ דין אסר לו, עפ"י שיטת ר"מ דחיישי' למיעוט, כמ"ש שם דמות יונה מצאו להם בראש הר גרזים וגזר רובא אטו מעוטא.

וכן הוא הפירוש בגמ' סוטה (ד' ע"ב) והאיכא בן עזאי דלא נסיב ואבע"א סוד ה' ליראיו וכן שם (י' ע"א) רק לעת זקנתו חלה את רגליו שאחזתו פדגרא א"ל כמחט בבשר החי מנא ידע וכו' ואיכא דאמרי סוד ה' ליראיו. היינו ע"פ חכמת התורה לכוון הלכה ופי' דקרא, וכמ"ש יומא (כ"ו ע"א) אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר, ואימא יהודה נמי דכ' יהודה מחוקקי, אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא קאמינא שזה צריך סיוע מיוחד. וכן הפ' שבת (ע"ז ע"ב) סודרא סוד ה' ליראיו. וכן פי' בכפות תמרים סוכה (ל"ב ע"ב) מ"ש הראב"ד (פ"ח מלולב ה"ה) כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשנו, וכן מ"ש פ"ו מבית הבחירה הי"ד ופ"ז ממטמאי משכב ה"ז דבר זה נגלה לי מסוד ה' ליראיו, אין כוונתו ברוה"ק ממש כי הביא דינים אלו בספריו תמים דעים, ושם מבואר דהכריע כן מכח טענות וקושיות ולא בשם רוה"ק, אלא כוונתו לחכמה אמיתית של תוה"ק. ועי' ט"ז יו"ד קל"ד סק"א קורא אני בזה על השו"ע סוד ה' ליראיו, ועי' תומים קיצור תקפו כהן סוף אות ק"כ ע"כ.

כתב בספר ואם תאמר (ח"א ע' קע"ד): ידוע ש"תיקו" הוא נוטריקון של תשבי יתריץ קושיות ואיבעיות. וצ"ע דהא קיי"ל דאין נביא רשאי לחדש דבר, וגם ש"לא בשמים היא" (עי' תמורה ט"ז ע"א), והיינו שאין לנו להכריע שום דבר בתורה עפ"י נבואה, ואיך נסמוך על אליהו הנביא ע"כ.

ותירץ הרב מפונביז' ז"ל דהכוונה של "תשבי", היינו ע"י חכמתו ככל אדם גדול, ובזה מבאר אמאי אמרינן "תשבי" יתריץ קושיות ואיבעיות, ו - יהא מונח עד שיבא "אליהו", דהתם דייקא נקט "אליהו", על פי מה שכתב במשנל"מ שספקות במציאות יכול אליהו לפשוט עפ"י רוח הק', אבל לתריץ קושיות ואיבעיות הוא רק "תשבי", בתורת חכם מצד סברא ולימודים.

23. ספר תורת משה לחת"ס - דרוש לז' אדר

ואתה תצוה את בני' ויקחו אליך שמן זית זך כתיב למאור להעלות נר תמיד, ילד"ק אומרו ויקחו אליך מיותר ב' הול"ל ויקחו אליך זיתים ויעשו חכמי לב שמן זית זך, ורמב"ן נדחק בזה, ג' להעלות נר תמיד אין כאן מקומו כלל, ליישב נקדים מה שאמרו

סגולה נפלאה לאוקמי גירסא הוא לדבק עצמו ומחשבתו במשרע"ה וכבר רמזו חזו"ל בירושלמי דשקלים על פסוק בצלם יתהלך איש שלעולם יראה אדם כאלו בעל השמועה לנגדו ע"ש רוצה לומר שעי"ז מכוון שמועתו ביותר כיון שמדבק נפשו בבעל השמועה מכ"ש במרע"ה דאיהו שרשא דאורייתא כולא, ועד"ז **אני חושב משחזו"ל בתמורה ביום שמת משרע"ה** א"ל ליהושע שאל ממני כל מה דצריכת א"ל רבינו משה כלום הנחתך שעה אחת הלא כתבת עלי ויהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל **מיד תשש כחו של משה פירש"י משום שתלמידו שוה לו, והג"י בש"ס שלפנינו תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו ג' מאות הלכות ונולדו לו ז' מאות ספקות ע"ש והדבר צע"ג א' מ"ט תשש כחו של מרע"ה העניו מאד מכל אדם**

וכי רע בעיניו שתלמידו הגיע למעלתו והלא אפי' בשאר אינשי אמרו חזו"ל בכל מתקנאים חוץ מבנו ותלמידו ויליף לי מדאלישע דא"ל לאלי ויהי נא פי שנים ברוחך אלי, ומשה נתקנא חלילה, ולהג"י תשש כחו של יהושע ק' מ"ט לתשות כחו, ב' ק' מ"מ"ג אי באמת הוצרך יהושע לשאול ממרע"ה ומחמת גאווה וגודל לבב אמר כלום הנחתך שעה א' א"כ רע ומר לחשוב כך על יב"ג מנהיגם של ישראל וכן לא יעשה ואם לא הי' צריך לשום דבר למה נענש מה ה"ל למיעבד לומר צריך אני הלכה פלוני' והוא לא צריך לה וכי ישקר, ג' מה עונש יש בשנולדו לו ז' מאות ספקות מ"מ"ג אי כבר שמעם ועתה נסתפקו לו מחמת שכחה א"כ היינו שכחה ומ"ט לחלק נשתכחו ג' מאות הלכות ונולדו לו ז' מאות ספקות הלא הכל הי' בכלל שכחה, ואי עדיין לא שמעם מעולם א"כ לא נולדו לו הספקות היום שהרי עדיין לא נודעו לו מעולם וזה תימה שעולם לא נתעורר על ספיקותן עד עתה, א"כ אין זה עונש אדרבה זה הוא ברור ענין ההלכות, וכל מה שאדם מברר ההלכה כל עוד יותר נולדו לו ספיקות כמובן לכל מבין ויודע:

וליישב כל זה נקדים לומר דתורתנו הקדושה אין סוף ותכלית וגם מרע"ה לא עמד על סופה שהרי שער נו"ן שבבינה לא נתגלה לו, אלא שמרע"ה הבין ויודע שאינו יודע וכל מי שלא הגיע לכך אינו מבין וחושב שהוא יודע ושלמד כל צרכו,

ואגב אפרש מאמר חזו"ל בפ"ק דמגלה אמר אביי כי הוה נפקא מבי מר הוה שבענא כי מטאי להתם קריבו לי שיתין צעא דשיתין מיני קדירה ואכלי בי' שיתין פלוגא ובישולא בתייתא הוה קרי לי' צלי קדר ובעאי למיכס צעא אבתרא אמר אביי היינו דאמרי אינשי כפין עניא ולא ידע א"ג רוחא לבסימא שכיח והנה המאמר תמוה מכמה טעמים חדא מה השמיעונו בזה רבותינו ואם אמנם כההיא לישנא דרווחא לבסומא שכיחא ילפינו מיני' לענין האוכל אכילה גסה ביהכ"פ מ"מ כל אידך נראי' דברי הבל ח"ו, תו נראה כגוזמא רבה דאכלי אביי כולי האי, ועוד קשי' מאי קמ"ל דבתראי הוה צלי קדר גם אין הלשון מדוקדק הוה קרי לי' צלי קדר, והול"ל בתראי הוה צלי קדר, גם אומרו ובעא למיכס צעא אבתרה אם כל כך היה רעב א"כ מאי טעמא לא אכיל טפי בהני בשולא קמאי, וגם לפ"מ המהרש"א דהצטא היה עשוי ממני צוקר והיה ראוי לאכילה, א"כ כיון דהוה בעי למיכס צעא מ"ט לא הניחוהו לאכול באמת וכי רע עין הי' אבל יובן רק בהקדם כי ידוע הוא דאמרו חזו"ל דבכולי שאת התלמיד שאלו להרב כי הרב יכול לשנות ממסכת למסכת ועל כרחו של תלמיד יעסוק באותה המסכת שירצה הרב, משא"כ בפרקי דכלה דהיינו שלשים יום קודם הפסח אזי הרב שאל לתלמיד וצריך ללמוד עמו באותו המסכת דווקא אם ירצה התלמיד ועיין טו"ז או"ח רס"י תכ"ט, וכתב פר"ח שם דיש משתבשין לומר השואל בפורים בהלכות פסח הוה שואל כענין משום דליכא שלשים יום בלא פורים ומסיק דשבוש הוה דביום קריאת המגלה ה"ל פסח שואל שלא כענין ע"ש ומטעם זה נ"ל שתקנו מרדכי ואסתר דבאלו אמרו מקדימין ולא מאחרין ולא יעבור כתיב מטעם זה שלא לפחות עוד מימי דרשה דחג הפסח כי אם יקראו המגלה בשיתר ושיבסר יהיה השואל או בהלכות פסח שואל שלא כענין ולא רצו ליגע בימים השייכ' לפסח ע"כ תקנו להקדים וק"ל, והא"ש ואומר דאביי כי הוה נפיק מבי רבה הוה שבע בדברי תורה וחשב שכבר מילא כרסו ומצא כדי מדתו, והיה שמח וטוב לב ביום הפורים כי זה כל עיקר שמחת הת"ח, וכי מטא להתם קריבו לי שיתין מיני' בשולא בשתיין צעא הרצון שפלפלו עמו בשתיין מסכת' שהוא ש"ס כולו וכל מסכת' נקרא צעא וקערה למה שבתוכו ואכל מיני' שיתין פילוגי פי' למד ממנו בכל מסכת דבר חדש מה שלא ידע עדיין, ואירע לו מקרה שהמסכת אחרונה שפלפלו בה היה מסכת פסחים סוגי' דצלי קדר סוף פ' כל שעה (והמעיינין שם בתוס' ד"ה איכא בינייהו צלי קדר יבין כי מדאיצטריך צלי קדר מוכח כאביי דלוקין על לאו שבכללות ועיין מ"ש מהרש"א ואין כאן מקום להאריך בזה מ"מ היה לו לאביי לב שמח מזה הפלפול) והנה בכל מסכת ומסכת מכל ס' מסכתות אפי' אי היה אביי רוצה לעסוק בה יותר לא היה הדבר ברשותו כי הוא שאלו להרב והרב יכול לשנוי ממסכת למסכת, אך בהגיע למסכת פסחים אמר בעי למיכס צעי בתרא שהוא היה סובר דבפורים הוה שואל כענין מפסח והרב שאלו להתלמיד ולא רצה אביי לזוז משם עד שיגמור כל המסכת ורמז לן הש"ס דהוה בעי למיכס אבל באמת לא עשו רצונו בזה דקיי"ל כפר"ח הנ"ל דביום קריאת המגלה השואל בה' פסח הו"ל שואל שלא כענין, והנה מה דאמר כי הוה נפק מבי מר הוה שבענא הוא לא' משתי סבות או לקוצר המשיג אשר ע"כ חושב שידע אעפ"י שאינו יודע או לעומק המושג כי התורה עמוק עמוק מי ימצאנו, ומכש"כ בצירוף שניהם קוצר המשיג ועומק המושג, ע"כ אמר היינו דאמרי אינשי כפין עניא ולא ידע לקוצר המשיג אינו מבין כי עדיין צריך להרבה דברים שנעלמו ממנו, וא"ג לעומק וחשיבות המושג התורה היינו רוחא לבסימא שכיחא, זה מה שנראה לי במאמר הלז להבין דברי חכמים וחיידותם:

הנה כי כן במה שאמר מרע"ה שיהושע ב"נ ישאל ממנו יש בזה ב' כוונות או מה ששכח ממה שכבר למד ממנו, או לברר ספקותיו שאין אדם נמלט מספיקות אם ירבה כחול ימים, ויהושע ב"נ הבין שעל השכחה שואל ממנו מרע"ה וכבר כ' לעיל סגולה נפלאה לזכרון הוא ההתדבקות במרע"ה א"כ מכ"ש הדבק בו בחיים חיותו ולא מש מאהלו איך יצוייר שישכח דבר ע"כ לכבודו השיב לו יהושע איך אשכח ואנכי דבק באור החיים באהלך כאשר כתבת, ויהב"נ נער לא ימיש מתוך האהל, אָמנם מיד תשש כחו של מרע"ה בשמעו כי לדעת יהושע אין כאן ספיקות והרי נכנס בכלל כפין עני' ולא ידע ורע בעיני משה שהי' תלמיד החביב הממלא מקומו אחריו בזה הסוג שיחשוב שכבר למד והגיע ולא יסתפק לו דבר, ונראה דב' הגרסות אמת דבתחלה תשש כחו של מרע"ה מטעם הנ"ל, וכשהרגיש יהושע כן תשש כחו על שגרם צער לרבו ונצטער בצערן, והיות כי אין הקב"ה מוותר על עבירה כ"ש מכ"ש לצדיקים וסביביו נשערה מאוד ולעומת זה אינו מקפח שכר שיחה נאה, ע"כ שילם לו הקב"ה עונשו שציער את רבו שנשתכחה ממנו ג' מאות הלכות, ושכרו הטוב על שנצטער בצערו של רבו שנולדו לו ז' מאות ספיקות ע"י ברור ענין הלכות והיות כי מדה טובה מרובה ממדה פורעניות ע"כ היה העונש רק בשכחת ג' מאות, והשכר היה בספיקות ז' מאות וא"ש: